

Folkebiblioteket som ressurs for skolen

Folkebibliotekene blir ikke sett på som et naturlig sted for informasjonssøking blant skolelever, viser en undersøkelse. Det er på tide å snu denne oppfatningen, mener artikkelforfatteren.

AV MARGRETHE B. SØVIK
HOVEDBIBLIOTEKAR, HØGSKOLEN BETANIE

Howdan forholder ungdomsskoleelever seg til informasjonssøking, særlig på internett, og hvem og hva interagerer de med i denne prosessen? Utover skolebøker er internett helt dominerende når de søker informasjon til skoleoppgaver. I den grad elevene rapporterte å ha samtalt med andre om skolearbeid, nevner de klassekamerater, lærere eller foreldre. Den instans som ikke blir bedt om hjelp var biblioteket/bibliotekaren. Grunnene er flere, men det som står klart er at skolebibliotekene per i dag ikke er rustet til å tre inn på banen. Så hvorfor mener jeg at (folke)bibliotekene er nødvendige i forbindelse med informasjonssøking i skolen?

Kunnskapsløftet (LK06) – utdanningsreformen fra 2006 som lover «digital kompetanse» til alle i grunnskolen – innførte digitale ferdigheter som en femte basisferdighet. Dette skulle lede til at IKT i skolen fikk et kraftig løft. Men at man innfører IKT i skolen ovenfra betyr ikke at lærerne er kompetente eller føler seg bekvemme med dette, og at elevene lærer seg det som faktisk står i læreplanen. Forskningsrapporter viser at det i stedet er fare for at den digitale kløften utvides (Krumsvik mfl. 2013).

Denne artikkelen tar for seg informasjonssøking i ungdomsskolen og hvilken rolle folkebibliotekene kan og bør spille der. Innholdet baserer seg delvis på forfatterens masteroppgave «Information och interaktion. En studie av högstadielävers informationsökning och informationsanvändning» (Søvik 2013).

Her kan biblioteksektoren gi viktige bidrag som en naturlig forlengelse av det demokratiske oppdraget hele virksomheten bygger på. Man kan si at informasjonskompetanse-begrepet på mange måter er innbakt i selve bibliotekvirksomheten, men at det så langt er mest på fagbiblioteknivå at dette virkelig er synlig.

Digitale ferdigheter i skolen

Ny teknologi skaper også nye måter å jobbe på og dette har vært synlig i skolen og innenfor bibliotekvesenet i lang tid (Høvik 2008). Spørsmål er hva vi bruker den nye teknologien til og hvordan vi bruker den. Tanken bak innføringen av pensum i IKT eller digitale ferdigheter i grunnskolen er at dette er noe hele befolkningen har bruk for og at man derfor skal utviske eventuelle skiller blant barna allerede i skolen. Med innføringen av Kunnskapsløftet i 2006 regnes altså det å kunne bruke digitale verktøy som en grunnleggende ferdighet, på lik linje med lesing, skriving og regning. Dette innebærer at det skal integreres i alle skoleemner og at alle lærere skal kunne støtte elevene i dette arbeidet. Det dekker alt fra det tekniske til det innholdsmessige: mp3-spillere, mobiler og pc, presentasjonsverktøy, til kildebruk og opphavsrett.

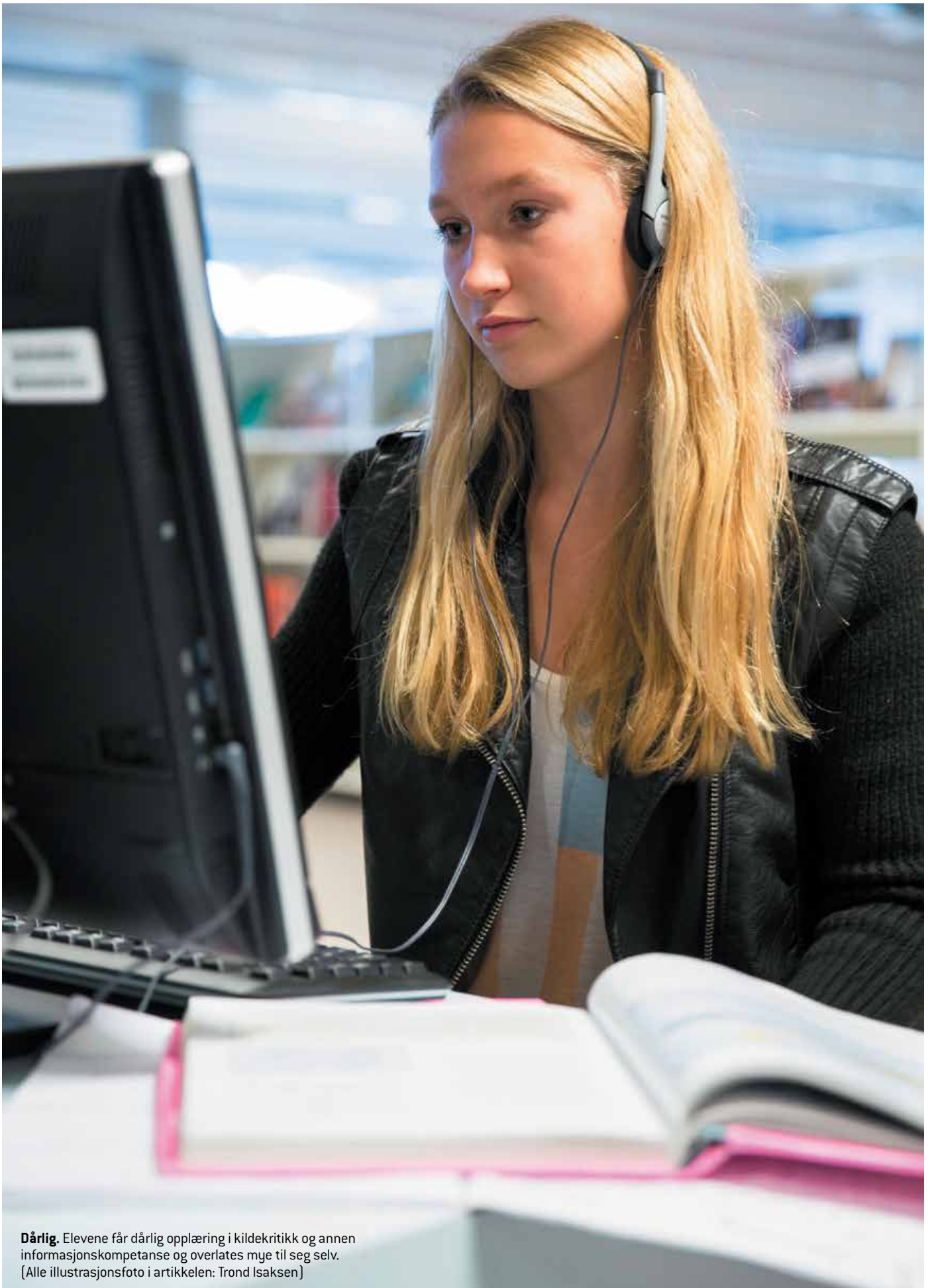
Her ser vi en kobling mellom det som handler om digitale ferdigheter og det som inngår i definisjonen av informasjonskompetanse. På sett og vis oppnår man målene til ganske stor grad om skoleelevene søker etter informasjon på internett, skriver om dette på en PC og presenterer det ved hjelp av PowerPoint, men hvordan sørger man også for at elevene leter frem relevant og god informasjon, eller at de kritisk vur-

derer dette og kan presentere sine kilder på en fullgod måte? Leser man i LK06 og ser på læringsmålene ser det ut til at det i ganske stor grad er opp til de enkelte lærere å bestemme hvilke digitale verktøy man vil bruke, hvordan og på hvilket nivå man skal legge det. Et innlegg fra Åsne Hestenes (29-04-2014) på bloggen NBF Skole diskuterer disse problemene, og peker på at ikke en gang i opplæring i videregående skole er klart og tydelig hva som egentlig menes med «referansehåndtering».

Forskning viser også at det mange steder, ikke bare i Norge, er flere sammenhengende problemer med innføring av IKT i skolen. Hvilke følger kan denne situasjonen så få? Som SMIL-rapporten (Krumsvik m.fl. 2013) viser, er det en risiko for at det i fremtiden blir digitale kløfter i stedet for en digital utjevning med IKT i skolen. Enkelte skoler og enkelte lærere er gode på IKT og der får elevene den undervisning de har krav på, de øvrige sacker etter. Her hadde det jo vært flott om vi kunne peke på skolebibliotekene som en ressurs på området, tross alt er jo bibliotekarer utdannede til å søke og vi har lært oss til å snakke med brukere, både enkeltvis og i (barne)grupper. Men, som NBFs statistikk fra skolebibliotekkampanjen høsten 2012 viser, så er det jo dessverre slik at skolebibliotekene er både underbemannede eller bemannede med ikke-utdannede bibliotekarer.

Ungdomsskoleelever og informasjonssøking

Undersøkelsen som ligger til grunn for min masteroppgave ble gjort høsten 2012 og våren 2013 i totalt 10 klasser på 9. og 10. trinnet i to ungdomsskoler i Bergen.

Dårlig. Elevene får dårlig opplæring i kildekritikk og annen informasjonskompetanse og overlates mye til seg selv. (Alle illustrasjonsfoto i artikkelen: Trond Isaksen)

Du kan stole på det som står i fagbøker, du vet det er sant.

Marginal. Forfatterens undersøkelse viser at bibliotekaren og biblioteket har en ganske marginal plass blant elevene når det gjelder informasjonssøking.

215 elever svarte på en spørreundersøkelse og av disse ble 6 intervjuet i etterkant. Jeg jobbet som barne- og ungdomsbibliotekar ved folkebiblioteket og tok kontakt med skolebibliotekarene for å høre om de hadde undervisning i informasjonssøking.

Da de ikke hadde det spurte jeg om de var interessert i at jeg skulle komme

til skolen og gi opplæring i dette. Kontaktlærere ved begge skolene takket ja til tilbudet. Undersøkelsen ble altså gjennomført samtidig som jeg underviste i informasjonssøking med fokus på kildekritikk og internett. For mer informasjon og diskusjon om gjennomføringen av selve undersøkelsen se Søvik (2013), men det må presiseres at jeg ikke har undersøkt

den faktiske undervisningen disse to skolene har når det gjelder informasjonssøking, informasjonskompetanse eller digitale ferdigheter. Det jeg har undersøkt er hvordan ungdomsskoleelever snakker om informasjonssøking og bruk av informasjon, hva eller hvem de interagerer med når de søker informasjon og på hvilken måte man kan si at de er «informasjons-

kompetente». Her vil jeg presentere noen utvalgte resultater innenfor opplæring i kildekritikk, digitale kontra trykte kilder og bibliotekbruk.

«Digital informasjonskompetanse»?

Elevene i min undersøkelse er, i likhet med annen norsk ungdom, fortrolige med og bruker i stor grad ulike digitale verk-

tøy. De er vante brukere av internett, men de er ikke i så stor grad produsenter av informasjon. De kan finne informasjon, men stedene de søker informasjon varierer noe fra skolebruk til fritidsbruk.

I intervjuer forteller elevene at lærerne er opptatte av kilder og at de har gitt visse anbefalinger. På direkte spørsmål om hva de har lært når det gjelder infor-

masjonssøking svarer flere elever har de har fått vite hva de ikke skal gjøre. De hadde lettere for å fortelle om at de har fått vite hvilke sider de ikke skal bruke, enn å redegjøre for hvordan man kan evaluere informasjon og forholde seg kritisk til kildene. Det er påfallende at det ikke er så mange av elevene som faktisk husker eller vet at de har fått opplæring på skolen i informasjonssøking, bare 21,5 % svarer ja på spørsmålet, men så mange som 43 % husker ikke, og 35,5 % svarer nei. Om de har fått undervisning, har det altså kanskje ikke gjort så stort inntrykk.

Det virket også som om anbefalingene til en viss grad hvilte på at elevene selv allerede «kan» kildekritikk: De skal bruke «sunn fornuft» og «tenke», «være påpasselige». Det elevene sier stemmer for så vidt overens med læreplanen og ikke minst rammeverket. Jeg mener at dette er å stille ganske store krav til ungdomsskoleelever som det ser ut til at ikke har fått særlig mye innsikt, gjennom dialog og interaksjon med læreren, i bruk av forskjellige typer kilder, spesielt på internett.

Trykt og digitalt: De ambivalente elevene

Elevene ble blant annet spurt om de trodde det var forskjell på informasjon fra bøker og internett. Svarene ga uttrykk for den dikotomien mellom trykt og digital info som forskere har pekt på tidligere, men det var også en stor gruppe som var ambivalente. Svarene på dette spørsmålet viser at en stor andel elever har et forhold til problematikken trykt kontra digital informasjon. De mener noe om den og det baserer seg på noe de har lært eller hørt av andre, enten innenfor eller utenfor skolen. Svarene rommer heller ingen konsensus, og det er en interessant observasjon, da det gjenspeiler en dobbelthet i skolens praksis som jeg kommer tilbake til under.

De elevene som i overveiende grad uttrykte seg positivt om bøker og det trykte ord, la vekt på at man kan stole på trykt informasjon fordi den er stabil, den har gjennomgått en kvalitetskontroll på forhånd og forfatteren er navngitt.

Ja, siden boken har en redaktør og man ikke får gitt ut hva som helst, tror jeg at boken er mer troverdig og holdbar (9.-klassing).

Du kan stole på det som står i fagbøker, du vet det er sant. Informasjonen du finner på

internett kan du ikke alltid stole på, det kan være det ikke er sant (9.-klassing).

Det motsatte gjelder da for tekster fra internett, der har man inntrykk av at informasjonen ikke er til å stole på, man vet ikke hvem forfatteren er og «hvem som helst» kan endre innholdet.

Ja, jeg tror det er forskjell. Fordi det er ikke alt på nettet vi kan stole på! Der kan alle gå inn og si sin mening osv. (9.-klassing).

At elevene lærer seg å være forsiktige med og skeptiske til nettressurser rent generelt forsterker samtidig det trykte ordets stilling som troverdig og til å stole på. Samtidig oppfordres man til å søke informasjon på nettet til skolearbeid. Her opplever elevene at internett er overlegent best, de får fram informasjon raskt, den er lettforståelig og kan enkelt reproduseres. Her finner vi igjen den praksis som handler om oppgaver som skal besvares med «rett svar». Digitale tekster

tjener altså her på å sammenlignes med det trykte ordet. De som la vekt på det positive ved informasjon fra internett, understreket det negative ved det statiske i bøker i forhold til det dynamiske på nettet:

Det kan være nyere informasjon på nettet fordi der blir f.eks. nyhetssider oppdatert hele tiden mens en avis forblir den samme (9.-klassing).

Jeg tror informasjon på internett er annerledes enn den i bøkene fordi infor-

”

En ganske stor andel er på biblioteket, de låner gjerne til fritidsbruk, og en del søker informasjon til skolearbeid, men de spør ikke bibliotekaren om hjelp.

masjonen på internett kan bli oppdatert etter hvert som fakta blir forandret. I bøkene er det trykt og for å oppdatere må man lage nye bøker (tar lang tid) (10.-klassing).

En ganske stor del av de som svarte, 23.2 %, klassifiserer jeg som ambivalente. Disse kan sies representere den dobbelthet vi ser i skolens praksis når det gjelder informasjonssøking og presentasjon av informasjon, der man skal bruke internett, finne informasjon som er opp-

Informasjonskompetanse og livslang læring i biblioteksektoren

Informasjonskompetanse er et stort og vidt begrep. Innenfor den skandinaviske biblioteksforskningen de senere år ser vi et større fokus på kollektive og sosiale aspekter av læring og informasjonssøking [Hedman & Lundh 2009]. Det betyr at man gjerne ser informasjonskompetanse i et sosiokulturelt perspektiv, som en sosio-teknisk praksis [jfr. Høivik 2008], som altså tar hensyn til samspill mellom mennesker, redskap og aktiviteter i en sosial sammenheng når de søker informasjon [Sundin & Francke 2009].

Informasjonskompetanse er et viktig fokusområde for bibliotekene i høgskolesektoren, noe som gjenspeiler seg i innholdet i Bibliotheca Nova [2-2014] og at ressurser som Søk og skriv og PhD on Track stadig presenteres på bibliotekkonferanser i inn- og utland. Men det begynner jo ikke der, med studentene. Alle personer, uavhengig av alder og bakgrunn, utdanning og profesjon, har behov for å kunne orientere seg i informasjonsstrømmene og lære seg å håndtere redskapene som følger med. Barn og medierundersøkelsene [Medietilsynet 2014a, 2014b] viser at barn i dag til stor grad er digitaliserte og diskusjonene går heller om hvor mye og hvordan enn hvorvidt de skal lære seg å håndtere nettbrett, PC, internett, smartboards og så videre allerede i barnehagen.

Skolen, både den videregående og grunnskolen, og skolebibliotekene har en viktig ressurs i nettstedet www.informasjonskompetanse.no som ble lansert i januar 2013. Flere skoler ligger også i forkant og utvikler egne ressurser på området informasjonskompetanse eller digital kompetanse. Biblioteket ved Høgskolen i Østfold arbeider med å utvikle en ressurs som er mer rettet mot elevene selv, særlig mot de yngste av dem [www.infojakten.hio.no], men jobber også aktivt inn mot lærerutdanningen på dette området.

Men også folkebibliotekene berøres av alt som ligger i begrepet informasjonskompetanse, særlig om vi også krysser dette med livslang læring. Informasjonskompetanse, kanskje særlig i forbindelse med den digitale utviklingen, blir stadig en større del av den livslange læringen, også for bibliotekarer. Et eksempel på dette finner vi i Bok og bibliotek 2/2014 der folkebiblioteket som studiebibliotek diskuteres i en artikkel om prosjektet «Biblioteket i det digitale kunnskapssamfunnet» [Evensen, Haug og Østerholt 2014]. Et annet eksempel er Drammen biblioteks satsning på Seniorgamer [www.seniorgamer.no], i den andre enden av den livslange læringen.

datert og lettest, samtidig som den skal være stabil og trygg.

Det er vel forskjell, men jeg synes det er lettere og finne på nettet fordi det er lettere å forstå. MEN det er ofte det ikke er sant det som er på nettet, men bøker er mer tryggede kilder (10.-klassing).

Ja, for at på nettet kan man redigere det underveis og det er vanligvis skrevet av personer som kanskje ikke har studert det mens i bøker er det fagpersoner som kan sitt. Men også nei, fordi det er mange som kan vite småting som blir skrevet på nettet, men ikke i bøker (10.-klassing).

I det siste sitatet finner vi også et element som ellers var fraværende, nemlig at man kan bidra med sin kunnskap på nettet.

Hvilken rolle kan biblioteket spille?

Min undersøkelse viser at bibliotekaren og biblioteket har en ganske marginal plass blant elevene når det gjelder informasjonssøking – og intervjuresultatene bekrefter dette. En ganske stor andel er på biblioteket, de låner gjerne til fritidsbruk, og en del søker informasjon til skolearbeid, men de spør ikke bibliotekaren om hjelp.

Vi må innse at samlingen vår kanskje ikke inneholder det skoleelever har bruk for, men at vi kan hjelpe dem på andre måter. Et eksempel er da noen av de elevene jeg hadde undervist faktisk kom til biblioteket for å finne litteratur til en oppgave der de skulle sammenligne to land. På barneavdelingen finnes få faktabøker om ulike land i verden, og de som er der er for enkle og oftest ganske utdaterte. Det eneste vi hadde å tilby var reiseguiden og

en og annen tung politisk biografi over enkelte lands ledere. Noen få nyere reportasjebøker fantes om enkelte land, men det var ikke nødvendigvis disse landene elevene har valgt å skrive om.

Men hvordan kan vi da likevel hjelpe dem når de kommer til oss? Det er en todelt oppgave egentlig. En ting er å hjelpe dem å finne informasjon, vise dem videre til nettsteder de kan bruke, den andre siden av oppgaven blir å vise dem hvordan de skal bruke dette. Selvsagt er det skolen og lærerens oppgave å lære elevene dette, det står jo i læreplanen. Men hva er det som tilsier at ikke folkebibliotekene også kan ta på seg en sånn rolle? Vi er tross alt utdannet til å finne informasjon, kan vi da ikke også brukes for å veilede andre til å gjøre dette?

Det kan understrekes at de elevene jeg har intervjuet, alle fortalte at de ber om hjelp hjemme – spesielt fedrene ble nevnt som en person de diskuterte skolearbeid med. Det er ikke mulig å vite om dette er normen, men man kan likevel gå ut i fra at en del ungdomsskoleelever av ulike grunner ikke ber foreldre om hjelp eller diskuterer skolearbeid med dem, og selv om de gjør det er det ikke sikkert foreldrene alltid kan bidra med hjelp. Her ser jeg også at bibliotekene spiller en viktig rolle som kan føres tilbake til det demokratiske oppdraget folkebiblioteket bygger på.

IKT-pensum i skolen er ofte anført som et «demokratiserende» virkemiddel som skal viske ut digitale skiller i befolk-

ningen. Men, når befolkningen i alle aldre i dag har så stor tilgang til verktøyene – PC, nettbrett, smarttelefoner, internett – privat, så er det ikke det tekniske vi bør fokusere mest på. I stedet må vi tenke mer også på innhold og kritisk bruk.

Diskusjonen om hvordan folkebibliotekene kan inngå «partnerskap» med høgskolebibliotekene for å kunne bistå de brukere som studerer ved høgskoler (Evensen, Haug og Østerholt 2014), bør utvides slik at vi i enda større grad enn i dag tenker på hvordan folkebibliotekene også kan bistå de underbemannede skolebibliotekene til situasjonen forhåpentligvis snart bedrer seg på den fronten. ■

Referanser

- Evensen, Anita Hvarnes, Haug, Rigmor & Østerholt, Kristin (2014) Folkebiblioteket som studiebibliotek? *Bok og bibliotek* nr. 2, s. 50-53
- Hedman, Jenny & Lundh, Anna 2009. *Informasjonskompetenser: om lærande i informationspraktiker och informationsökning i lärandepraktiker*. Carlsson, Stockholm.
- Hestnes, Åsne (2014-04-29) *Om kildebehandling, læreplanmål og eksamensveiledning*, NBF Skole, Norsk Bibliotekforening <http://skole.norskbiibliotekforening.no/2014/04/om-kildebehandling-laereplanmal-og-eksamensveiledning/> [01.07.2014]
- Høivik, Tord (2008) Fire veier til kvalitet. Informasjonssøking og kvalitetssikring i en digital skole, *Dansk Biblioteksforskning*, vol. 4, nr. 1, s. 35-45.

- Krumsvik, Rune Johan m.fl. (2013) *Sammenhengen mellom IKT-bruk og læringsutbytte (SMIL) i videregående opplæring*. Bergen: Inst. For pedagogikk, UiB
- Medietilsynet (2014a) *Barn og medier. Barn og unges (9-16 år) bruk og opplevelser av medier*. http://www.medietilsynet.no/Documents/Barn%20og%20medier-unders%c3%b8kelsene/Rapport_Barnogmedier_2014.pdf [01.07.2014]
- Medietilsynet (2014b) *Foreldre om småbarns mediebruk. Foreldres syn på barns (1-12 år) bruk og opplevelser av medier*. http://www.medietilsynet.no/Documents/Barn%20og%20medier-unders%c3%b8kelsene/Rapport_Foreldre_smabarns_mediebruk_2014.pdf [01.07.2014]

Sundin, Olof & Francke, Helena (2009).

In search of credibility: pupils' information practices in learning environments. *Information research*, vol. 14, nr. 4. <http://informationr.net/ir/14-4/paper418.html> [01.07.14].

Søvik, Margrethe Bakstad (2013) *Information och interaktion. En studie av högstadielävers informationsökning och informationsanvändning*. Borås: Högskolan i borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap (Masteroppsats 2013:3). <http://bada.hb.se/handle/2320/12399> [01.07.2014]

BOK OG BIBLIOTEK OG BIBLIOTEKFORUM

Norsk bibliotekforenings tidsskrift, Bibliotekforum, går inn 31.12.2014. Fra 2015 vil bladet erstattes med et 8 siders bilag i Bok og Bibliotek.

Bok og Biblioteks utgiver, ABM-media, og Norsk bibliotekforening (NBF) har inngått en avtale hvor alle NBFs medlemmer fra og med 2015 vil få Bok og Bibliotek gratis. De som nå har abonnement på Bok og Bibliotek og er medlem i NBF, trenger da ikke å fornye abonnementet.

Dersom du eller institusjonen din er medlem i NBF og likevel ønsker ekstra abonnement på Bok og Bibliotek, ber vi deg/dere om å ta kontakt med undertegnede slik at vi kan forlenge abonnementet på ordinær måte.

For nærmere informasjon, send meg gjerne en epost eller ring:

Odd Letnes – Tlf 41 33 77 86 – Epost: odd.letnes@bokogbibliotek.no

